

Socijalno-emocionalne kompetencije učenika kao faktor unapređivanja školske priladenosti i obrazovnog postignuća

Zorana Jolić Marjanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

KOMPLEKSNA ULOGA SAVREMENOG OBRAZOVANJA

- Potreba da se kod učenika razvijaju neke “nove” veštine:
 - složenost i promenljivost zahteva budućeg radnog okruženja
 - obrazovanje učenika za “nepoznata” zanimanja
 - kontinuiran porast broja učenika koji se suočavaju sa problemima u školi ili internalizovanim/eksternalizovanim problemima
- Ipak: u školskoj praksi snažan akcenat na postignućima podstaknut različitim internacionalnim programima testiranja postignuća učenika (npr. PISA) ili aktima koji promovišu jednake prilike za obrazovanje svih.
- Savremene obrazovne politike sve više ukazuju na kritičnu ulogu škole u razvoju i promovisanju SE kompetencija i kao način da se:
 - unaprede socijalna i emocionalna dobrobit mladih
 - uveća mentalni kapital i ostvari socijalni i ekonomski razvoj na nivou društva u celini

DOMEN I PRIRODA SOCIO-EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA

- Izazovi definisanja i procene SE
 - raznovrsna terminologija, broj ključnih kompetencija i kako se one mogu definisati i operacionalizovati - poseban problem za istraživanja, razvoj i evaluaciju interventnih programa (Schoon, 2021; Pellegrino and Hilton, 2012).
 - alternativni nazivi: nekognitivne veštine, “meke” veštine, veštine za život i posao itd.
- Tačke konsenzusa (Blair, 2002; De Fruyt et al., 2015; Duckworth and Yeager, 2015; Gutman and Schoon, 2016; Domitrovich et al., 2017; Bailey et al., 2019).
 1. individualni kapaciteti uključeni u razumevanje i prihvatanje sebe, pregovaranje u svakodnevnim situacijama i interakcijama sa drugima, nošenje sa izazovima i prilagođavanjem na promenljive uslove.
 2. konceptualno drugačije od akademskih sposobnosti i postignuća u pojedinim akademskim oblastima
 3. imaju poreklo u recipročnim interakcijama između bioloških predispozicija i kontekstualnih faktora
 4. razvijaju se progresivno kako deca sazrevaju
 5. oblikuju se kroz proces socijalizacije i učenja (u formalnom i neformalnom kontekstu) i smatra se da su podložne promeni i responzivne na intervencije
 6. manifestuju se kao manje ili više konzistentni obrasci mišljenja, osećanja i ponašanja, iako mogu varirati u zavisnosti od konteksta i tokom vremena
 7. njihovo ispoljavanje zavisi od situacionih faktora
 8. od presudnog su značaja za uspeh u školi, ali i za veoma široku paletu socio-ekonomskih ishoda u kasnijem životu, te zdravlje i dobrobit

Poslednje potvrđuju brojna razvojna istraživanja: uspešno ovladavanje SE veštinama podržava ostvarivanje pozitivnih životnih ishoda (obrazovanje, zaposlenje, zdravlje), dok neuspeh u ovladavanju ovim veštinama za posledicu ima raznovrsne lične, socijalne i akademske poteškoće pojedinca.

DOMEN I PRIRODA SOCIO-EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA

- DOMASEC taksonomija SE kompetencija (Schoon, 2021)
 - Taksonomija ključnih domena i manifestacija socio-emocionalnih kompetencija koja treba da ponudi bolju organizaciju različitih pojmova i konstrukata koji se koriste u istraživanju SE kompetencija u različitim oblastima/tradicijama.
- Ključni domeni u modelu su orijentacija:
 - na sebe (intrapersonalne kompetencije)
 - druge (interpersonalne kompetencije) i
 - razvojne zadatke (uspeh u obrazovanju, donošenje odluka o zaposlenju, adaptacija na promenu uslova).
- Domeni reflektuju način na koji pojedinci percipiraju sebe, stupaju u interakciju sa drugima i ulaze u interakciju sa svojim okruženjem. Svi zajedno naglašavaju aktivnu ulogu pojedinca, ali i potrebu da se ulazi u koštac sa i adaptira na drugačije i promenljive izazove i zahteve tokom života.
- Unutar taksonomije se diferenciraju afektivne, kognitivne i bihejvioralne manifestacije funkcionisanja u različitim domenima.
 - Afektivne se odnose na pozitivna i negativna osećanja prema sebi, drugima ili različitim zadacima.
 - Kognitivna obuhvata verovanja, razmišljanja i znanje o sebi, drugima i zadacima.
 - Bihejvioralna se odnosi na ispoljena ponašanja i pristupe.

DOMEN I PRIRODA SOCIO-EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA

Domeni/manifestacije	Primeri kompetencija	Primeri iz drugih okvira			Bazične psihološke potrebe
		Big Five	CASEL	Drugi	
Orijentacija na sebe					Autonomija
Afekti	Samopoštovanje	Neuroticizam		Sreća	
Kognicija	Self-koncept		Svest o sebi	Samoefikasnost Samorefleksija Identitet	
Ponašanje	Samoregulacija	Savesnost	Upravljanje sobom	Samokontrola Regulacija emocija Regulacija stresa	
Orijentacija na druge					Povezanost s drugima
Afekti	Empatija			Saosećajnost	
Kognicija	Preuzimanje perspektive		Socijalna svesnost	Poverenje	
Ponašanje	Saradnja	Ekstraverzija, Saradljivost	Veštine formiranja i održavanja odnosa	Tolerancija Poštovanje drugih Briga	
Orijentacija na zadatak				Prosocijalno ponašanje Rukovođenje	Kompetentnost
Afekti	Značaj/Interesovanje			Žar Strast	
Kognicija	Sposobnost predviđanja	Otvorenost	Odgovorno donošenje odluka	Optimizam	
Ponašanje	Učinak na zadatku			Svrha Znatženja Imaginacija/kreativnost Upornost/trud Inicijativa Inovacija	

RAZVOJ SE KOMPETENCIJA: PROGRAMI SOCIO-EMOCIONALNOG UČENJA U ŠKOLI

Tipovi programa	Osnovne karakteristike	Cilj
Univerzalne intervencije	<ul style="list-style-type: none">jasno definisan teorijski okvirodvija se u učionici (classroom-based)visoko strukturisan, praćen priručnikom i treningom (u proseku dva dana za nastavnike)interaktivne metode rada (igre, igranje uloga, grupni rad)sprovodi se u dužem vremenskom period (bar jednom sedmično u proseku godinu dana; ima primera višegodišnjih programa)pristup usmeren na celu školu (kurikularni elementi + materijali za sve školske aktere), uključivanje porodice	Unapređivanje SE kompetencija svih učenika, nastavnika i rukovodstva škole, kreiranje školskog etosa +++
Intervencije za male grupe	<ul style="list-style-type: none">namenjen manjoj grupi dece i mladih koja su u potencijalnom riziku za razvoj socijalnih i emocionalnih smetnjistrukturisan, praćen priručnikom (za nastavnike)učenje kroz aktivnostimplementira se u kratkom period (6-8 sedmica)	Podsticanje socijalnog i emocionalnog razvoja kroz dublji razradu važnih tema i mogućnost da novostečene veštine vežbaju u bezbednom okruženju. ++
Intervencije mentorskog tipa	<ul style="list-style-type: none">za pojedince koji su u riziku razvoja socijalnih i emocionalnih smetnji (npr. u fazama tranzicije)1:1 (učenik-nastavnik; mlađi učenik-stariji učenik)kada je vršnjačko mentorisanje uparivanje po interesovanjima, ličnosti, hobijima, polu itd.odvija se na dnevnom nivou u dužem vremenskom period (tokom cele šk. godine)	Cilj je poboljšanje SE kompetencija, ali i smanjivanje prisustva ili ispoljavanja internalizovanih i eksternalizovanih problema -

EFIKASNOST PROGRAMA ZA RAZVOJ SE KOMPETENCIJA

- Potvrđena efikasnost univerzalnih i na specifičnu grupu usmerenih intervencija.
- Značajan broj dokaza da intervencije usmerene na razvoj SE kompetencija mogu imati dugoročne efekte onda kada su efikasno implementirane u školi (Barry et al., 2013; Weare & Nind, 2011; Durlak et al., 2011; Payton et al., 2008; Jane-Llopis et al., 2005; Wells et al., 2003; Greenberg et al., 2001).
- Intervencije rezultiraju korisnim efektima za pojedince, grupe (odeljenja), porodicu i šire društveno okruženje, a u vidu široke palete socijalnih, emocionalnih i obrazovnih ishoda (Weare & Nind, 2011).
- Postoje dokazi da su ovi programi naročito korisni za decu i mlade koji su u riziku od razvoja emocionalnih/socijalnih poteškoća, pohađaju škole u deprivirnoj sredini i ispoljavaju visokorizična ponašanja.
- Efekti su najizraženiji u sledećem (Durlak et al., 2011,):
 - bolje razvijene socijalne i emocionalne veštine (emocionalnog znanja i pismenosti, socijalne kompetentnosti, empatija, strategije prevladavanja, rezilijentnost)
 - poboljšani odnos prema sebi, školi i drugima
 - učestalije ispoljavanje pozitivnog socijalnog ponašanje i poboljšani odnosi sa vršnjacima
 - ređe ispoljavanje eksternalizovanih problema (uključujući nepristojno i agresivno ponašanje, hiperaktivnosti) i vršnjačkog nasilja
 - smanjen nivo internalizovanih smetnji (emocionalna uznemirenost, stres, depresivnost, anksioznost)
 - značajno povećanje akademskog uspeha učenika i posvećenosti školi (bolje ocene, ređe izostajanje, ponašanje usmereno na učenje)
- Analiza troškova i dobiti za SEL programe pokazuje da se primena brzo isplati i štedi resurse javnog sektora koji bi bili usmereni na regulisanje kasnijih problema u ponašanju, kriminala i po zdravlje rizičnih ponašanja; dodatno oni postaju isplativi i kroz povećanu moć zarade za učenike koji su prošli kroz program.

SMERNICE ZA PRAKSU I DALJI RAZVOJ PROGRAMA SE UČENJA

- Efikasni programi fokusiraju se na pozitivne kompetencije i emocionalno blagostanje za razliku od programa prevencije poremećaja mentalnog zdravlja, usmereni su na povećanje veština, kreću od najranijih uzrasta da bi se kontinuirano i redovno primenjivali i na starijim uzrastima od strane dobro obučениh nastavnika.
- Za ostvarivanje dugoročnih efekata najefikasnija je primena univerzalnih intervencija i sistemski pristup - nivo cele škole (čak i u radu s pojedinačnim učениkom), koji po pravilu zahteva promenu školskog etosa, obrazovanje nastavnika, tesnu vezu sa roditeljima i njihovo edukovanje, uključenost lokalne zajednice.
- Program treba da bude deo ključne misije škole i integrisan u nastavni plan i program horizontalno i vertikalno.
- Neki nalazi upućuju da najbolje efekte daje kombinovani pristup - univerzalni + ciljane grupe.
- Najefikasniji su oni program koji inkorporiraju četiri elementa (Durlak et al., 2011):
 - jasno definisane ciljeve i koordinisane aktivnosti koje vode razvoju veština
 - aktivne oblike učenja
 - fokus na jednoj ili nekoliko veština
 - očiglednu usmerenost na razvoj veština (ne samo znanja)
- Ključan faktor uspešnosti programa je kontrola njegove implementacije (efekti su 2-3 puta veći kada se program pažljivo i dosledno implementiran).
- Za dalje razumevanje mehanizama promene, važni su razvoj i upotreba finih indikatora socio-emocionalnih veština.
- U domaćem kontekstu: podsticanje individualnog razvoja kroz radu grupi - to je možda primerenije za rad stručnih saradnika u školi imajući u vidu odnos između broja učenika i broja stručnih saradnika, osigurava maksimalnu dobit za sve i eliminiše često prisutan osećaj stručnih saradnika da se bave isključivo "problemima"